

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Товканець Ганни Василівни

на дисертаційне дослідження

Ткаченка Павла Олеговича**«Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах»,**подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)***1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки.***

Актуальність рецензованого дослідження Ткаченка П. О. **«Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах»** полягає у висвітленні сучасних підходів та виявленні педагогічних і соціальних умов розвитку професійної компетентності майбутніх економістів в новій реальності конкурентоспроможного середовища. Необхідність швидкої адаптації бізнесу та держави до умов постійної невизначеності, глобалізації та цифровізації вимагає фахівців, які володіють цифровими інструментами, здатні здійснювати аналітичну і прогностичну діяльність розвитку економічних тенденцій, які можуть перетворювати масиви даних на управлінські рішення для забезпечення сталого розвитку та демонструють готовність до швидкого переходу від традиційних методів до ринково-регульованих форм діяльності.

Завдання професійної підготовки визначені в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019), у Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійну освіту» (2025). Необхідність підготовки кадрів з урахуванням цифровізації системи освіти та економіки окреслено в розпорядженні КМУ «Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках» (2024) і «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2022). Ключові перспективи формування нової генерації майбутніх економістів закладено в удосконаленні освітнього середовища фахових економічних коледжів з опорою на вимоги соціально-економічної дійсності. Тому рецензоване дослідження є вельми актуальним, сучасним та прогностичним.

Актуальність дослідження засвідчує і зв'язок його з науково-дослідницькою темою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретичні й методичні засади професійної діяльності та підготовки фахівців соціально-економічних професій» (державний реєстраційний номер 0123U104172), відповідно до тематичного плану якого і виконана дисертація.

2. *Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.*

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, зазначимо такі, що мають вагоме значення для розвитку педагогічної науки: створення та активне використання можливостей програм і проєктів («Запрошений фахівець з економіки») для розширення досвіду практичної діяльності студентів та збагачення обізнаності викладачів фахових економічних коледжів про сучасні технології та методи виконання різноманітних облікових, фінансових і бухгалтерських операцій; систематизація та доповнення *критеріально-діагностичного інструментарію* оцінки рівня стану сформованості професійної компетентності майбутніх економістів; розробка *роздаткових матеріалів* (опорні конспекти з ключовими міждисциплінарними тезами, які можна доповнювати; схематичні конспекти, в яких основна інформація систематизована у вигляді таблиць, схем, діаграм; графічні плакати); застосування *інтерактивних освітніх матеріалів* (картки з графічними підказками, які спрямовували майбутніх економістів до самостійного встановлення логічних зв'язків між елементами економічних явищ; електронні тести з візуальним супроводом; моделювання економічних процесів за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення; анімовані відеоматеріали, що пояснюють складні економічні процеси) тощо.

3. *Нові факти, одержані здобувачем.*

Дисертація Ткаченка Павла Олеговича є комплексним дослідженням, положення якого мають належний рівень *наукової новизни*, зокрема, особистий внесок дисертантки у предмет дослідження, полягає у:

- виокремленні і теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах (використання проблемних та інтерактивних методів навчання для створення емоційно насиченої атмосфери в освітньому середовищі фахових економічних коледжів з метою активізації професійної мотивації студентів; розширення змісту професійної підготовки майбутніх економістів ситуативними міждисциплінарними завданнями для досягнення прикладної спрямованості фахових знань студентів; забезпечення практикозорієнтованості навчання майбутніх економістів під час аудиторних та виробничих занять; організація самоосвітньої проєктної діяльності студентів):

- розробці структурно-функціональної моделі, що охоплює п'ять блоків-елементів (цільовий, теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, аналітично-узагальнювальний, результативний) та ініціює створення на потужностях фахових економічних коледжів і стейкхолдерів інноваційного освітнього середовища функціонування досліджуваного процесу; спроектовані блоки-елементи моделі виконували специфічні функції, спрямовані на досягнення генеральної мети дослідження;

- конкретизації *компонентів* (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, діяльнісно-операційний, рефлексивно-особистісний), *критеріїв* (мотиваційний (усвідомлене ставлення студента до здобуття фаху та розвинена професійна мотивація), когнітивний (системність, цілісність, структурованість

фахових знань майбутніх економістів, необхідних для вирішення різноманітних фінансово-економічних завдань), діяльнісний (здатність студентів знаходити оптимальні шляхи виходу зі складних професійних ситуацій, засновану на розвинених професійних вміннях та навичках), рефлексивний (спрямованість на професійне становлення як фахівця з економіки), показників (усвідомлення студентом цінностей майбутньої професії, стійка мотивація до досягнення успіху в професії, інтерес студентів до безперервного професійного вдосконалення; міждисциплінарні фахові знання студентів, розвинена інформаційна грамотність, сформоване критичне мислення; економіко-математична грамотність, розвинені soft skills, алгоритмізовані спеціальні практичні фахові вміння; емоційний інтелект; здатність до самоаналізу та самооцінки; клієнтозорієнтованість) та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх економістів;

– *уточненні* наповнення категорій «професійна компетентність майбутніх економістів», «педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів», «педагогічні можливості фахових економічних коледжів у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів» та ін.

– *подальшій розробці* ідей практикозорієнтованого навчання майбутніх економістів у фахових економічних коледжах, фундаменталізації фахової передвищої економічної освіти; інтенсифікації математичної підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані Ткаченком Павла Олеговича, є аргументованими й достовірними. У роботі переконливо обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання. Достовірність отриманих дослідником результатів забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, використанням комплексу взаємопов'язаних наукових методів, широкою апробацією результатів та впровадженням їх у освітню практику закладів вищої освіти.

Аналіз широкої джерельної бази (239 найменувань, з них 75 – іноземними мовами) уможливив авторові комплексно висвітлити різні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема, виокремити теоретичні засади професійної підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах та орієнтувальні засади її забезпечення; конкретизувати компоненти, критерії, показники та характеризувати рівні сформованості професійної компетентності майбутніх економістів; обґрунтувати педагогічні умови та розробити структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах.

Результати дослідження є достатньо висвітленими в наукових публікаціях аспіранта: 11 наукових публікацій (одноосібні), з яких 5 – відображають основні наукові результати дисертації, 6 – апробаційного характеру. Не викликає сумнівів належний науковий рівень дисертації, що підтверджує володіння Ткаченком

Павлом Олеговичем теорією досліджуваної проблеми, відповідними методами наукового пошуку та стилістикою наукового тексту.

5. Значення отриманих автором результатів для науки і практики

Аналіз дисертаційного дослідження Ткаченка Павла Олеговича показує, що воно є науково виваженим, має безсумнівне теоретичне та практичне значення.

Так, *теоретичне значення* полягає в *ретельному аналізі системи підготовки майбутніх економістів в умовах фахових коледжах та обґрунтуванні доцільності* такої підготовки, яка характеризується технологічністю (*інтеграція аудиторних та позааудиторних* (на профільних підприємствах) елементів; послідовна правова підтримка дуального навчання на національному та регіональному рівнях; послідовній політиці всіх суб'єктів (держави, підприємств і ЗФПВО); чіткій структурній ієрархії навчально-виробничого процесу.

Автором підкреслюється важливість фундаменталізації професійної підготовки майбутніх економістів, що спрямована на формування у студентів:

- *універсальних та інваріантних елементів загальної та професійної культури особистості, які забезпечують якісно новий рівень творчо-інтелектуального виконання професійних функцій, сприяють адаптації особистості в соціально-економічних та інформаційно-технологічних умовах, які швидко змінюються;*

- *стрижневих та системоутворюючих фахових знань, умінь й навичок, що забезпечують здатність майбутніх економістів самостійно знаходити та приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, критичних та стресових ситуаціях;*

- *цілісної картини світу та різнобічної гуманітарної й природничо-наукової освіченості для розуміння законів природи та суспільства;*

- *спрямованості на усвідомлене споживання природних ресурсів і відповідальності людини за свою життєдіяльність та відновлення середовища, що породжено трендом екологізації економічної освіти як логічної проекції концепції циркулярної економіки;*

- *гнучкого та критичного мислення; потреби у саморозвитку та самоосвіті протягом усього свого життя; здатності реалізовувати соціальну та професійну взаємодію в інформаційному середовищі; готовності застосовувати свої знання та вміння як у стандартній, так і нестандартній ситуаціях тощо.*

Практичне значення дослідження полягає у: розробці матеріалів для проведення семінару-практикуму та веб-дебатів з метою ознайомлення викладачів фахових економічних коледжів з особливостями використання та методичного впровадження практико-зорієнтованих форм і методів навчання майбутніх економістів в аудиторних умовах та під час занять у спеціально обладнаних лабораторіях на підприємствах; систематизації навчально-методичних матеріалів; можливості відтворення алгоритму освітніх інтервенцій для викладачів фахових економічних коледжів до організацій-замовників кадрів для економічного сектору з метою засвоєння передового досвіду практичної діяльності у відповідній сфері.

Отримані результати дослідження може бути використано в доповненні робочих навчальних програмах курсів «Бухгалтерський облік», «Економіка

підприємства», «Фінансовий облік», «Планування та організація діяльності підприємства» та їх навчально-методичного забезпечення з метою інтенсифікації підготовки майбутніх економістів у фахових економічних коледжах. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися педагогічними працівниками фахових економічних коледжах, які здійснюють підготовку майбутніх економістів; наставниками від профільних підприємств при підготовці до організації виробничих занять для майбутніх економістів; стейкхолдерами для проведення семінарів-тренінгів з наставниками; під час створення освітніх програм, підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, навчальних планів, робочих програм, у Центрах підвищення кваліфікації працівників економічної сфери.

6. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертації, яка складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків, є чіткою, логічною та відповідає окресленим завданням. Структурно дисертація відповідає нормативним вимогам, є грамотно оформленою, що свідчить про володіння автором методологією наукового дослідження. Структура роботи відповідає меті дослідження й вирішуваним у ньому завданням. Аналіз дисертації дає підстави стверджувати, що робота є закономірною і своєчасною реакцією на сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх економістів в умовах коледжу і має вагомий значення для розвитку теорії і методики професійної освіти.

Проведена експертиза дослідження доводить, що на основі аналізу праць українських і зарубіжних учених, автору добре вдалося окреслити теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки, коректно оформлено додатки та список використаних джерел. Дослідницькі матеріали глибоко проаналізовані та доповнені змістовим наповненням у додатках до дисертації, які мають наукову і практичну значущість.

Вважаємо за необхідне наголосити на таких позитивних аспектах:

1. Впродовж роботи простежується ґрунтовний аналітичний підхід до вивчення педагогічних явищ та їх авторське трактування. Дисертантом здійснено глибоке науково-теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах, серед яких особливий наголос зроблено на таких, як використання проблемних та інтерактивних методів навчання для створення емоційно насиченої атмосфери в освітньому середовищі фахових економічних коледжів з метою активізації професійної мотивації студентів; розширення змісту професійної підготовки майбутніх економістів ситуативними міждисциплінарними завданнями для досягнення прикладної спрямованості фахових знань студентів; забезпечення практикозорієнтованості навчання майбутніх економістів під час аудиторних та виробничих занять; організація самоосвітньої проєктної діяльності студентів.

2. Заслужує на увагу запропонована Ткаченком П.О. структурно-функціональна модель інноваційного освітнього середовища, схематична архітектура якого характеризується відкритістю, інтегративністю, динамічністю, синергетичністю елементів, етапністю функціонування такого середовища, що відображається на чотирьох рівнях: дидактичному, соціальному, просторово-предметному, суб'єктному. Підкреслимо вираженість цієї моделі, її конкретність, системність, функціональність, спрямування на відкритість тощо.

3. Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми має ознаки компаративного дослідження, оскільки на основі аналізу праць українських і зарубіжних учених автору добре вдалося окреслити теоретичне підґрунтя професійної підготовки майбутніх економістів, що сприятиме розвитку педагогічної теорії (с. 35 - 42). Здійснено аналіз праць зарубіжних вчених при розгляді питання щодо розробки новітніх компетентнісних моделей особистості майбутніх економістів; зроблено аналітичний огляд проблеми генерування навчально-методичного забезпечення, зміст якого відтворює ідеї компетентнісної економічної освіти, забезпечення колаборативної діяльності фахових економічних коледжів та стейкхолдерів для досягнення високої конкурентоспроможності студентів ще під час навчання та проходження різних видів практик.

4. Цілком вдалим, на нашу думку, є актуалізація питання щодо нових орієнтирів освіти, які спрямовують до розширення теоретичних засад дослідження *концептуальними відомостями про специфіку розвитку економіки 4.0 та її впливу на економічну фахову передвищу освіту*. Ткаченко П.О. наголошує на основних групах компетентностей майбутніх економістів, які користуються найбільшим попитом серед компаній, що працюють в рамках Індустрії 4.0: досвід професійної роботи; освітній, пізнавальний та творчий потенціал; ефективна постановка мети та здатність до її реалізації (розвиненість навичок планування та постановки цілей; організація процесу діяльності відповідно до професійного функціоналу; вміння приймати рішення; вміння ефективно делегувати повноваження тощо); комунікабельність, лідерські якості.

5. Для педагогічної теорії та практики важливими є постановка і вирішення проблеми підготовки майбутніх економістів до виконання професійних функцій на основі впровадження *активних та інтерактивних методів навчання, модернізації виробничого та лабораторного обладнання, реалізації кластерного підходу до наповнення змісту освітніх програм, регіоналізації професійної підготовки, популяризації питання пошуку ефективних методичних шляхів розвитку soft skills студентів фахових економічних коледжів*, що нині вирішується на основі адаптації освітніх програм до рівня та динаміки технологічних змін в економічній сфері, реалізації міждисциплінарного підходу в навчанні студентів, залучення майбутніх економістів до проєктного навчання та створення стартапів, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій.

6. Цікавим з нашої точки зору є наголошування Ткаченком П. О. на *виробленні інтересу* в майбутніх економістів до організації фінансової діяльності компаній відповідно до замкнутих ланцюгів циркулярної економіки, що

ефективно буде впливати на розвиток компетентностей майбутніх економістів, зокрема таких, які будуть застосовані при наданні послуг, зокрема: *технічного обслуговування* – ефективний спосіб збереження або відновлення продукції до бажаного рівня продуктивності з метою її захисту від подальшого пошкодження та продовження життєвого циклу, який включає діагностику та ремонт; *повторного використання продукції* – продукт використовується повторно для початкових або нових цілей у вихідному вигляді або з деякими змінами та поліпшеннями; *відновлювальному ремонті продукції та/або відновленні компонентів* продукції, що відслужила тощо. Цінним є те, що проілюстровані вправи і завдання, ситуативні міждисциплінарні завдання для досягнення прикладної спрямованості фахових знань студентів логічно вибудовані; наповнені цікавим змістом; орієнтовані на формування професійної компетентності; сфокусовані на урахуванні особистісних характеристик студентів та їхнього пізнавального запиту.

Підкреслимо, що педагогічну цінність мають положення дисертації, які розглядають особливості застосування *мультимедійних презентацій*, що оформлені в окремі блоки-слайди (ментальні карти, графіки та діаграми, схеми та блок-схеми); *роздаткових матеріалів*; *інтерактивних освітніх матеріалів* (картки з графічними підказками; електронні тести з візуальним супроводом; моделювання економічних процесів за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення; анімовані відеоматеріали, що витлумачують складні економічні процеси); *віртуальних та цифрових ресурсів* (інтерактивні схеми та карти, Miro, Canva, MindMeister та ін.; AR-додатки для моделювання економічних процесів; онлайн-дошки тощо); *імітаційних тренінгів* «Професійна Я-концепція фахівця з економіки», «Перспективи професійної самореалізації в професії економіста», «Дерево мотивів професійного становлення» та ін.; *рольових ігор за гіпотетичним сценарієм* («Від рахівниці до комп'ютера», «Економіст крізь час», «Фінансовий еволюціонер», «Рахівниця vs. Штучний інтелект», «Історія одного бюджету», «Криза vs. вихід», «Цифровий фінансист» та ін.;

Запропонована автором система роботи з формування професійної компетентності довела свою ефективність та була успішно запроваджена в освітній процес Київського фахового коледжу комп'ютерних технологій та економіки державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» (довідка про впровадження № 327/46 від 18.12.2025 р.), Вінницького фахового коледжу економіки та підприємництва Західноукраїнського національного університету (довідка про впровадження № 381 від 17.12.2025 р.), Фахового коледжу транспорту та комп'ютерних технологій національного університету «Чернігівська політехніка» (довідка про впровадження № 1.16/616 від 18.12.2025 р.).

7. Відзначимо *чітко викладені підсумки* реалізованого дослідження, які цілком відповідають поставленим завданням, що відображено у висновках, та *грунтовні додатки*, що поглиблюють і увиразнюють уявлення про цілісне дослідження. Публікації Ткаченка П.О. достатньо повно відображають основний зміст та новизну наукового дослідження.

7. Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації.

Експертиза тексту дисертаційного дослідження та його результатів (висновків, пропозицій та рекомендацій) дає підстави стверджувати, що Ткаченко П.О. було дотримано загальних вимог та вимог академічної доброчесності. Дисертантом відповідним чином оформлені посилання на наукові та документальні джерела, статистичні матеріали. Анотація є чіткою характеристикою роботи, відображає мету та новизну наукової праці. Зміст анотації не містить інформації, яка була б відсутня у тексті дисертації, адекватно відображає результати виконаної дослідницької роботи.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

В цілому високо оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційної праці, висловимо деякі зауваження до змісту та побажання дискусійного характеру:

1. Підтримуючи засадничу ідею наукового пошуку, реалізованого в дисертації Ткаченка П.О., зауважимо, що питання створення інноваційного освітнього середовища потребує більш детальної конкретизації. Зокрема, у роботі недостатньо чітко розкрито критерії його інноваційності, а також практичні механізми реалізації зазначених характеристик у межах фахових економічних коледжів. Опис рівнів функціонування освітнього середовища (дидактичного, соціального, просторово-предметного та суб'єктного) має переважно теоретичний характер і потребує більш ґрунтовного підтвердження через конкретні приклади їх впровадження в освітній процес.

2. Вважаємо, що автору було б доцільно чіткіше окреслити ключові орієнтири реалізації третьої педагогічної умови. Особливо стосовно специфіки використання потенціалу *соціального партнерства* між фаховими економічними коледжами та стейкхолдерами.

3. В тексті роботи подекуди порушена логіка викладу матеріалу. Так, автор спочатку проводить педагогічний експеримент, а потім анонсує аналітику отриманих результатів. Видається, що підрозділ 3.3 дещо відірваний від загального тексту роботи.

4. Математико-статистичні методи, що їх використовує автор для доведення вірогідності отриманих результатів, бажано було б розширити шляхом уведення та перевірки статистичних гіпотез. Це дозволило б перевірити однорідність експериментальних та контрольних груп на початку експерименту (порівняльний аналіз відсоткових значень не дозволяє оцінити таку однорідність); значущість статистичної різниці результатів формування професійної компетентності майбутніх економістів в студентів експериментальних груп на початку та наприкінці експерименту; значущість статистичної різниці результатів формування досліджуваної компетентності в студентів експериментальних та контрольних груп наприкінці експерименту тощо.

Проте висловлені зауваження й побажання не є принциповими та не знижують загальної високої оцінки наукового рівня дисертаційної праці.

9. Загальний висновок. Рецензована дисертація Ткаченка Павла Олеговича «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями) є структурно завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати в галузі педагогіки і професійної освіти.

Актуальність, новизна, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і вірогідність, а також практична цінність дозволяють зробити висновок, що дисертація **«Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх економістів у фахових економічних коледжах»**, відповідає вимогам, що визначені наказом Міністерства науки і освіти України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого КМУ від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – **Ткаченко Павло Олегович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)».

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії
та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Ганна ТОВКАНЕЦЬ

Власноручний підпис
д.п.н., проф. Ганни ТОВКАНЕЦЬ засвідчую:

Учений секретар
Мукачівського державного університету

Оксана КОРОЛОВИЧ